

IDENTITATE ȘI ALTERITATE 5
STUDII DE ISTORIE POLITICĂ ȘI CULTURALĂ

Editat cu sprijinul
Autorității Naționale pentru Cercetare Științifică

Referenți științifici:

Prof. univ. dr. Rudolf Gräf

Prof. univ. dr. Ioan Bolovan

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

SPAȚIILE ALTERITĂȚII. Simpozion (Lugoj)

Identitate și alteritate: studii de istorie politică și culturală: [lucrările simpozionului "Spațiile alterității", Lugoj, edițiile 2008, 2009 și 2010] / Editori: Bărbulescu Constantin, Bonda Ioana, Cârja Cecilia, ... - Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2011

ISBN 978-973-595-326-3

I. Bărbulescu, Constantin, istorie (ed.)

II. Bonda, Ioana Mihaela (ed.)

III. Cârja, Cecilia (ed.)

94(498.4)(063)

© 2011 Editorii volumului. Toate drepturile rezervate.
Reproducerea integrală sau parțială a textului, prin orice mijloace, fără acordul editorilor, este interzisă și se pedepsește conform legii.

Universitatea Babeș-Bolyai
Presa Universitară Clujeană
Director: Codruța Săcelean
Str. Hasdeu nr. 51
400371 Cluj-Napoca, România
Tel./Fax: (+40)-264-597.401
E-mail: editura@editura.ubbcluj.ro
http://www.editura.ubbcluj.ro/

**UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI”
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
CATEDRA DE ISTORIE MODERNĂ**

IDENTITATE ȘI ALTERITATE

5

STUDII DE ISTORIE POLITICĂ ȘI CULTURALĂ

EDITORI:

CONSTANTIN BĂRBULESCU

IOANA BONDA

CECILIA CÂRJA

ION CÂRJA

ANA VICTORIA SIMA

PRESA UNIVERSITARĂ CLUJEANĂ

2011

CUPRINS

Considerații introductive.....7

1. Ideologie și acțiune politico-națională

NICOLAE BOCȘAN, Ideologie și acțiune politică la Eftimie Murgu (1842–1845).....9

LORÁND L. MÁDLY, Între Revoluție și Reformă. Debutul și caracteristicile regimului neoabsolutist în Transilvania 23

LORÁND L. MÁDLY, Problematika națională din Transilvania reflectată în corespondența diplomatică austriacă – cazul misiunii și al consulatului austriac din București 31

OVIDIU EMIL IUDEAN, Solidarități politico-naționale la românii nășăudeni în timpul alegerilor parlamentare de la începutul secolului XX..... 36

2. Istoria bisericii și a vieții religioase în secolele XVIII-XXI

OVIDIU GHITTA, Episcopul Grigore Maior și biserica din Săraud..... 45

PAVEL VESA, Cători și binefăcători în mediul ecleziastic arădean (secolele XVIII-XX). Câteva considerații 54

ANA VICTORIA SIMA, Despre inovațiile „latine” introduse în Biserica Română Unită la jumătatea secolului al XIX-lea 71

MIHAELA BEDECEAN, Alterități confesionale în Transilvania reflectate în presa românească (1865–1873) 83

ION CÂRJA, Elite ecleziastice transilvane în context central european. Sfântul Scaun și numirea cardinalilor în Bisericile greco-catolice din Imperiul habsburgic/austro-ungar (a doua jumătate a secolului al XIX-lea)..... 92

DIANA COVACI, Sinodul provincial de la 1900: celebrarea și reafirmarea identității românilor greco-catolici 111

CAMELIA ELENA VULEA, O parohie ortodoxă în secolul XX. „Monografia comunei Câmpuri-Surduc scrisă de preotul Ioan Budoiu la anul 1904” 123

LAVINIA BUDA, Uniunea Mariană a Femeilor Române Unite din Eparhia greco-catolică de Cluj-Gherla..... 130

CLAUDIU CĂLIN, Ordinul Surorilor de Notre Dame în Dieceza de Timișoara (1923–1949) 140

CIPRIAN GHIȘA, Aspecte ale identității confesionale la începutul mileniului III. Studiu de caz: Biserica Greco-Catolică din România 156

Ideologie și acțiune politică la Eftimie Murgu (1842–1845)

Nicolae Bocșan

Personalitatea lui Eftimie Murgu a fost comentată sau invocată în legătură cu evenimente majore din istoria românilor, a relațiilor româno – maghiare sau româno – sârbe, fără a zăbovi asupra formației sale intelectuale și mai ales asupra ideologiei care l-a guvernat în acțiunea politică¹. Relația ideologie - acțiune politică este importantă pentru a descifra comportamentul politic al unui personaj mereu răzvrătit împotriva realităților Vechiului Regim în numele ideilor noi, pe care le-a asimilat și mai ales le-a adaptat unor realități cunoscute în mod direct. La aceasta se adaugă o suită de trăsături de caracter, care explică diferite atitudini sau comportamente, pentru care a și fost deseori considerat contradictoriu. A fost orgolios, cu veleități de lider, mereu nemulțumit de situația lui și a poporului din care s-a ridicat, un idealist romantic în multe din opțiunile sale politice sau ideologice, un spirit viu, cu o mare forță de persuasiune și argumentare, carismatic, capabil să câștige ușor atașamentul partizanilor săi sau a poporului de rând. Cea mai mare parte a vieții a trăit-o în afara provinciei în care s-a născut, ceea ce l-a marcat puternic, descifrând uneori un complex de culpabilitate, un sentiment al dezrădăcinării. Cu excepția unor scurte perioade de timp, când a fost în Moldova, nu a beneficiat de un venit permanent, stabil, de slujbaș la stat sau de la o altă instituție, ceea ce i-a asigurat o deplină libertate de exprimare și de acțiune. A avut mereu sentimentul superiorității în relația cu mulți contemporani, explicabil prin formația științifică, experiența bogată și cercurile înalte în care s-a mișcat.

Dintre bănașenii contemporani incontestabil a fost printre cei mai instruiți, beneficiind de formația la Universitatea din Pesta, unde a urmat cursurile de filosofie și drept. Dintre profesorii de filosofie, cel mai puternic a fost marcat de Imre János, al cărui curs *Amicus foedus rationis cum experientia* a fost publicat în limba latină în 1830 și în limba maghiară în 1829. Acesta expunea logica, metafizica, arheologia și ontologia. Considerat de contemporani un eclectic, Imre János s-a caracterizat pe sine raționalist, criticist și sintetist în cursul de logică, pe care Murgu l-a tradus spre a fi predat în Principatele dunărene. Era un sintetist critico-rațional, în care se regăsesc ideile lui Kant, Krug, Schulze sau Bachmann, mai ales ale celor trei din urmă, cum observa G. Bogdan-Duică. Imre János a avut o intenție practică, de a scoate în evidență folosul ce îl aduce logica omului literar. Dintre profesorii de la drept, menționăm pe Iosif Havas,

* Cercetarea a fost susținută prin grantul UEFISCDI Idei nr. PN-II-ID-PCE-2011-3-0040 "The Political Elite from Transylvania (1867-1918)".

¹ Cu excepția lui Gheorghe Bogdan-Duică, *Eftimie Murgu*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1937 și a lui I. D. Suci, în „Introducere” la Eftimie Murgu, *Scrieri*, ediție îngrijită, introducere și note de I. D. Suci, București, Editura pentru literatură, 1969, literatura consacrată lui Eftimie Murgu a urmărit strict activitatea lui politică,

Adam Brezanóczy, Ignac Frank, Mihail Szibenlist, Francisc Vizkelety și Ioan Nepomuc Ujfalussy. Havas era economist, directorul Casinei Szécheny, Frank a predat dreptul civil ungar la un nivel înalt, Szibenlist i-a popularizat pe juriștii austrieci Zeller și Egger, iar Vizkelety l-a familiarizat cu dreptul canonic.

Nu în ultimul rând la formația sa a contribuit și curentul național românesc din capitala Ungariei, format din studenții români de la Universitatea din Pesta în jurul salonului literar al lui Atanasie Grabovschi, al parohiei și școlii românești de aici, căruia i-a dat expresie literară revista „Biblioteca românească”, unde regăsim o mare parte a viitorilor oameni de litere, lideri politici, profesori, juriști, publiciști din tot spațiul românesc: Andrei Mocioni, Petru Maler, George Ioanovici, Ștefan Mano, Teodor Igreț, Paul Vasici, Ioan Dobran, Iosif Roman, Meletiu Drăghici, Nicolae Nedelcu. Erau patronați de Atanasie Grabovschi, Naum Dera, Emanoil Gojdu, Ioan Teodorovici, Ștefan Neagoie, C Leca, Zaharia Carcalechi, Damaschin Bojincă².

Trecerea vremelnică prin capitala Moldovei și a Valahiei l-au pus în legătură cu mari personalități ale vieții culturale și politice din Principate, cu ardelenii sau bănățenii stabiliți acolo. Dacă vechea prietenie cu Damaschin Bojincă a rămas neschimbată și în Moldova, aici s-a remarcat prin conflictul cu domnitorul Gheorghe Asachi și cu protipendada, boierii cum i-a numit Murgu. Interesant ni se pare conflictul spontan cu Moise Nicoară, stabilit vremelnic la Iași când a ajuns acolo și Eftimie Murgu, explicat de Bogdan-Duică prin atitudinea prorusă a lui Nicoară³. S-au întâlnit două personalități puternice, cu convingeri ferme, greu de conciliat. S-a bucurat de o mare audiență în rândul tinerilor prin ideile radicale pe care le-a promovat. Nu s-a adaptat mediului cultural și politic, marcat de politica autoritară a principelui Mihail Sturdza.

Nu s-a adaptat nici la București, unde a fost chemat de Petrache Poenaru să predea filosofia la Colegiul Sfântul Sava. Mult timp a ținut cursuri particulare de filosofie, unde l-a avut elev și pe Nicolae Bălcescu. La colegiu a rezistat foarte puțin, a demisionat și s-a alăturat partidei politice care a făcut opoziție domnitorului Alexandru Ghica. Este unul dintre inspiratorii și organizatorii mișcării conspirative din 1840, alături de Vaillant și Dimitrie Filipescu, ale cărei obiective trădează influențe franceze, explicabile prin prezența lui Vaillant ca lider al mișcării: republică românească, un guvern numit directorat, format din 6 membri și un președinte, constituție, armată revoluționară, desființarea claselor sociale și a proprietății⁴. Dacă Murgu și Vaillant s-au opus violenței, interesantă apare propunerea lui Murgu de a împărți locuitorii în două clase, ostași și țărani, ca în granița militară natală din Banat, după cum a mărturisit unul dintre conspiratorii anchemetați. Am remarcat episodul mișcării conspirative din 1840, pusă în legătură și cu lojele masonice care activau în Valahia, deoarece ideea ridicării poporului, formulată programatic la 1840, va fi reluată la scurt timp în Banat.

Între Pesta și București s-a cristalizat o ideologie care îl particularizează pe Eftimie Murgu în ansamblul generației sale. Ca și ceilalți colegi de generație a îmbinat ideile naționaliste cu cele liberale, detașându-se prin accentele și notele radicale pe care le-a promovat până la sfârșitul vieții.

² G. Bogdan Duică, *Eftimie Murgu*, p. 23-31.

³ *Ibidem*, p. 95-96.

⁴ Pe larg la Gheorghe Zane, „Mișcarea revoluționară de la 1840 din Țara Românească”, în *Studii și materiale de istorie modernă*, 1963, p. 255-269; I. C. Filitti, „Tulburări revoluționare în Țara Românească între anii 1840-1843”, în *AARMSI*, seria a II-a, tom XXXIV, 1912, p. 56-62, 80-81.

În prima sa apariție publică, combaterea disertației lui Sava Tököly despre originea românilor, a continuat curentul inițiat de Școala ardeleană, mai ales opera lui Petru Maior, cu un plus de conceptualizare și interpretare filosofică, ce anunță teoria romantică despre națiune pe care se va întemeia romantismul politic în efortul său teoretic. Spiritului istorico-filologic, de inspirație herderiană, Murgu i-a asociat ideile kantiene, receptate probabil prin intermediul lui Krug. Acesta din urmă a fost maestrul generației pașoptiste românești, vulgarizând ideile kantiene, alături de Rotteck. Îl întâlnim la majoritatea intelectualilor români ardeleni din Banat și Transilvania.

Sub influența ideilor kantianului Krug, Murgu a fost primul, după știința noastră, în cultura română care a definit națiunea ca o persoană juridică, o persoană colectivă care beneficia de aceleași drepturi și libertăți ca și ale omului și cetățeanului. Extrapolarea drepturilor individuale asupra națiunii ca persoană colectivă, a inaugurat sinteza naționalism-liberalism, caracteristică sociologiei națiunii la popoarele din Europa Centrală. Această sinteză a conferit liberalismului românesc din Banat și Transilvania un caracter colectiv denumit de George Em. Marica *liberalism colectiv*, care a particularizat și a despărțit ideologia pașoptistă românească de liberalismul individual maghiar și a condus la confruntarea din 1848.

“Oameni luați ca indivizi – scria Eftimie Murgu – sunt în anumite privințe persoane morale, iar printre acestea națiunea nu este cea mai neînsemnată; ca atare orice persoană morală este obligată, conform legii naturale, la autostimare, acesta constituind prima justificare a culturii, virtuții și fericirii.” Eftimie Murgu a făcut distincție între națiune și religie, scriind că “nu sunt același lucru”.

În spiritul ideilor herderiene, generația pașoptistă a fost preocupată de individualizarea și personalizarea națiunii prin definirea specificului național. Tot meritul lui Murgu a fost acela de a fi teoretizat specificul, caracterul sau geniul națiunii scriind în 1830, în combaterea disertației lui Sava Tököly: “Este incontestabil că printre caracteristicile naționalității se socotesc în primul rând descendența și spiritul național, specific oricărei națiuni”. Murgu a definit geniul (spiritul) național ca trăsătură esențială a naționalității, cea mai puternică, ce traversează timpul ca o veritabilă ereditate: “Această caracteristică a fiecărei națiuni s-ar numi caracterul național sau spiritul național. Acest urmaș înseparabil, care singur, cu caracteristicile naționale specifice lui, formează naționalitatea, este divinitatea protectoare, implacabilă, care rezistă atât de viguros unei transformări integrale a națiunii”. Tributar conceptului german de *Volksgeist*, Murgu definea specificul național ca un factor transcendent, de continuitate și permanență, “care se transformă neîntrerupt printr-o anumită ereditate”, o caracteristică ce nu este supusă observației și deci nici voinței noastre, “fiind totuși recunoscută și deosebită de alte națiuni”⁵.

Elanul naționalist născut în ambianța mediului românesc din jurul tipografiei de la Buda s-a consolidat în atmosfera din Moldova și din Valahia, unde spiritul antirusesc a întreținut sentimentul de naționalitate, ideile de emancipare și unitate. Teoretician și promotor al naționalismului, Murgu a fost și exponentul spiritului francez, asimilat în anturajul conspiratorilor din Valahia, pentru care centrul ideologiei ce o promovau era poporul, în accepțiunea socială a termenului, categoriile producătoare. Emanciparea și

⁵ Nicolae Bocșan, *Ideea de națiune la românii din Transilvania și Banat*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 1997, p. 86-87.

fericirea poporului și instaurarea unui regim după modelul celui propus de Revoluția franceză erau punctele centrale ale programului conspiratorilor: “vremelnică oblăduire revoluționară”, directorat, constituție, armată revoluționară, desființarea proprietății, “ocârmuire republicană”. Comportamentul său în Valahia relevă mai degrabă revoluționarul, decât liberalul Murgu, favorabil spiritului revoluționar, ridicării poporului, chiar dacă a respins vărsarea de sânge⁶.

Trimis sub escortă la Caransebeș, a fost pus sub ancheta tribunalului regimentului de graniță. Datorită presiunii grănicerilor și pentru a nu inflama mai mult spiritele, a cerut transferul la tribunalul comitatului Lugoj. Din perioada anchetei la Caransebeș și Lugoj datează câteva concepte de memorii adresate Cancelariei aulice a Ungariei, în care a denunțat atitudinea agentului austriac în Valahia, Timoni, pentru violarea domiciliului și confiscarea cărților și a unor bunuri. Alte concepte de memorii adresate Cancelariei aulice ungare au denunțat comportamentul autorităților militare de la Caransebeș, în frunte cu comandantul Carol Roth, pentru violarea domiciliului mamei sale și abuzuri împotriva sa⁷. Din acest moment Murgu a intrat în atenția Consiliului Locumtenențial de la Buda, constituindu-se un dosar ce va fi mereu îmbogățit, pe care l-a folosit și comisia Haynau după înăbușirea revoluției din 1848.

Eftimie Murgu a făcut recurs la împărat și la 21 septembrie 1841 Consiliul Locumtenențial din Buda a dispus eliberarea din închisoarea comitatului pe bază de cheazășie. S-a stabilit în Lugoj, unde se bucura de o mare simpatie printre meseriașii, comercianții, învățătorii și preoții români din oraș. Treptat în jurul lui s-a creat un grup de aderenți, care s-a profilat mai ales după incendiul din 1842, când au fost distruse 242 case din Lugojul românesc. Ajutoarele acordate de guvern, de particulari sau de unele instituții au fost distribuite abuziv.

Murgu a înaintat împăratului o petiție semnată de mai multe persoane, în care a denunțat abuzurile săvârșite cu ocazia împărțirii ajutoarelor. Ancheta declanșată de guvern a nemulțumit autoritățile locale. În același timp, din cercurile românești, probabil cu susținerea primarului Constantin Alexandrovici, s-a început o acțiune pentru a obține dreptul de magistrat pe seama orașului Lugoj. Au fost înaintate memorii în acest sens la curte, prin agentul Csarada, cu contribuția notarului Ozețchi.

În acest context se constituie în jurul său o grupare, denumită de autoritățile locale partida lui Murgu, care se întâlnea în casa meșterului Marcu și a lui Frenț, alias Craiul. Ancheta ulterioară a identificat între cei care se întâlneau cu Murgu pe primar, pe Dimitrie Popovița, Nicolae Ilca sau Paul Secoșan. Murgu s-a făcut purtătorul de cuvânt al lugojenilor la curte și la un moment dat actele din dosarul de anchetă îl arată prezent la Viena, foarte probabil de la sfârșitul anului 1842, după cum arată o scrisoare a unui prieten, semnată Herțeg, care poate fi acel Frenț despre care face mențiune ancheta de mai târziu.

Murgu a plecat la Viena pentru a i se face dreptate. A plecat susținut material de meseriașii lugojeni, dar o anumită perioadă de timp partizanii săi nu au știut nimic

⁶ I. D. Suci, “Introducere”, p. 23.

⁷ Toate documentelor se păstrează în dosarul de anchetă al lui Murgu din 1849. Acesta a concentrat documentele confiscate lui Murgu în 1845. Documentele confiscate conțin scrisori, memorii și alte documente referitoare la mișcarea din 1840 și la relațiile lui Murgu cu domnitorul, cu agentul austriac Timoni, la mișcarea din 1843-1845 din Banat. Se păstrează în fotocopii la Biblioteca Filialei Cluj a Academiei Române. FT. 927; f. 570-572; 606-610; 650-657; 707-714.

despre el, crezându-l plecat la București. Prietenul Herteg îi cerea să meargă la agentul Csarada pentru a se informa despre rezoluția în chestiunea privilegiilor orașului Lugoj⁸.

Într-o scrisoare din vara anului 1843, adresată învățătorului Miescu, Murgu a explicat rațiunile întârzierii sale la Viena. Murgu îi explica lui Miescu că evenimentele au luat o altă turnură, că “evenimentele din afară se află atât de priincioase”, încât lucrările vizează “priviri mai înalte”, motiv pentru care a întârziat în capitala imperiului, jertfind propriul interes “unui folos obștesc”. El a mărturisit că în seria lucrărilor lui nu a pregetat să atingă și “soarta românilor din Banat”.

În scrisoarea către Ilie Miescu a lăsat să se înțeleagă că avea acces la cele mai înalte autorități ale imperiului, unde a susținut drepturile naționale ale românilor din Banat. Pe lângă cererea lugojenilor de a primi dreptul de oraș cu magistrat, Murgu a promis partizanilor săi să obțină numirea unui român în fruntea districtului școlar Lugoj-Caransebeș sau chiar a întregii provincii. Se pare că a dorit această funcție pentru sine, declarând că dacă ar fi dorit, ar fi obținut-o de la împărat, dar nehotărârea conașionalilor din Lugoj, care au propus mai multe candidaturi, l-au determinat să creadă că aceștia nu aveau “încredere în însușirile lui.” În scrisoarea către Ilie Miescu declara că a pregătit un memoriu prin care combătea candidatura unui sârb la această funcție, motivată de faptul că nu știa limba și literatura populației locale și susținea candidatura unui român din Banat. Dezamăgit de atitudinea conașionalilor, declara că nu va mai vorbi despre candidatura sa, dar va mijloci a fi numit cât mai repede un român în această poziție⁹.

Într-un concept de scrisoare nedatată către un prieten pe care nu îl numește, deslușește pe larg cauza îndelungatei șederi la Viena: “se află singur numai întru ființa dragostei naționale, de carea pururea însuflețit, în șirul cugetărilor și lucrărilor mele urmate până acum, năzuiesc ținind cătră binele și folosul precum a românilor îndeobște, așa și mai cu deosebire a fraților mei bănățeni, a căroră înaintare națională se află atât de întârziată”. Remarcă cu satisfacție faptul că românii din Banat au ajuns la conștientizarea drepturilor lor și se manifestă public pentru satisfacerea acestora: “cu bucurie bag seama că precum cei valahi, așa și frații bănățeni se dezmoțesc deșteptându-se din somnul trândăviei întru care îi cufundase negura neștiinței”¹⁰.

Corespondența conservată în dosarul organelor de anchetă relevă că Eftimie Murgu s-a făcut purtătorul de cuvânt al unei acțiuni revendicative a românilor bănățeni, care a început să se manifeste pe căi legale, prin demersuri la curte pentru satisfacerea unor deziderate punctuale: numirea unui român ca director școlar în Banat, dreptul de magistrat pentru orașul Lugoj, limitarea abuzurilor administrației locale. Mișcarea era îndreptată împotriva ierarhiei sârbești și a autorităților locale, dezvoltându-se treptat pe măsură ce a câștigat comunitățile românești din Banat.

Murgu a contestat autoritatea “nemernicului venetic servian (sârb)” pentru că a uzurpat “drepturile națiunii și a bisericii noastre românești”. El contestă supremația bisericească și culturală a sârbilor, pe care – spunea el – “în Banat nici îi cunoaștem, nici suntem datori a-i cunoaște”, deoarece erau “de prin alte ținuturi fugari în țara noastră”¹¹.

⁸ Idem, f. 273-276.

⁹ Idem, f. 341-343.

¹⁰ Idem, f. 236-239.

¹¹ *Ibidem*.

Pentru a câștiga încrederea partizanilor și a persuadea comunitățile din Banat să-l susțină, Murgu a dezvoltat în scrisorile către partizanii săi și chiar în memoriile adresate împăratului o ideologie complexă, care imbină idei naționaliste, liberale și o puternică influență dinspre școala istorică a dreptului german. Popular printre intelectualii epocii pașoptiste din cele trei provincii românești, mai ales în Moldova și Transilvania, Savigny a înrâurit exprimarea ideologică a lui Kogălniceanu din celebrul său program *Dorințele partidei naționale în Moldova*, ale lui Bărnăuțiu din nu mai puțin celebrul discurs rostit în catedrala Blajului în mai 1848. Ceva mai devreme, Savigny ne apare inspirator al ideologiei românești din Banat, dintre anii 1843–1845, al cărei lider s-a proclamat Eftimie Murgu. Ideologia acestei mișcări se întemeia, în esență, pe teza potrivit căreia instituțiile politice și legislația unei națiuni trebuiau adecvate specificului și individualității acesteia. Era reacția germană la dreptul natural, universal valabil, care a guvernat ideologia școlii istorice a dreptului german. Murgu a dat o înaltă expresie acestei teorii, dezvoltând o amplă ideologie întemeiată pe ideea autonomiei românilor în Banat și individualității Banatului, ca entitate politică. Ideologia s-a precizat treptat, pe măsură ce mișcarea a progresat. În scrisoarea către prietenul nenominalizat scria: “noi românii, adică locuitorii Țării Banatului, alcătuim împreună obștea țării ... în țara noastră ca români alcătuim o obște, deci supusă Austriei, încă totuși românească. Drepturile convenite acestei obști sunt drepturile noastre naționale. Aceste drepturi răsărind din însăși ființa naționalei noastre alcătuirii, sânt de o vârstă cu însăși această alcătuire”. În virtutea acestor drepturi, în funcții nu puteau primi decât români, care trebuiau să facă dovada “însușirilor folositoare neamului”. Cei care s-au așezat ulterior în Banat erau considerați de Murgu “alipiți de obștea românilor”, deci ei nu se țineau “de ființa ei, nici nu se pot socoti de ale ei părți alcătuitoare”¹².

Ideologia s-a precizat într-o scrisoare adresată unui preot, probabil preotul Bercean, în care confirma hotărârea de a acționa pentru cauza bănașenilor. Ideea centrală a scrisorii se întemeia pe individualitatea politică a Țării Banatului în Regatul Ungariei și în Imperiul Austriac. “Toate veacurile vremilor trecute – scria Murgu – împreună glăsuind, adevăresc neîncetata ființă politică a țării Banatului”. Argumentele invocate amintesc din tezele vehiculate în Valahia în preajma revoluției pașoptiste: “neîngrădita stăpânire a pământului, deopotrivă drept spre toate slujbele țării, dreptul de a alege judecătorii și cârmuitorii țării, fără a cunoaște cui va în țară vreun drept întrecător sau privilegiu”. În spiritul mentalității romantice, aceste drepturi au existat din trecutul provinciei și “însuși turcii cu sfințenie le-au păzit”. Esențial pentru Eftimie Murgu era faptul că “aceste drepturi sunt lipite de ființa neamului românesc din Banat, carele este poporul țării”.

Murgu a criticat maniera în care s-a făcut vânzarea domeniilor în 1779–1780, când “s-au așezat oameni străini pe pământul moșnenilor”, “fără să fi încheiat un contract cu obștea, adevărații stăpâni, care nu le-au acordat dreptul de stăpânire”. El a dezvoltat o altă componentă a ideologiei mișcării sale, care se va amplifica în 1843–1844, de factură socială, inspirată desigur de mișcarea din 1840. Critica lui viza categoria nemeșilor, care au dobândit proprietăți în baza “dreptului de cumpărare de la împărat”, care, spunea el, nu a avut dreptul de a înstrăina pământul țării, nefiind proprietar. Cu toată împotrivirea locuitorilor, împăratul a întărit jaful, neștiind că “era

¹² *Ibidem*.

împotriva legilor și obiceiurilor țării”. Dreptul invocat de noii proprietari se întemeia pe legi străine, pe care românii nu le recunoșteau fiind “o pravilă străină în țara noastră”. Românii nu primeau aceste legi deoarece nu s-au adunat vreodată “spre a se sfătui sau chibzui pentru aceasta”. Organismul care propunea legile, era străin de ființa națională a românilor, cei care alcătuiau dieta, nemeșii, “nu îi reprezintă și nu îi îndatorează pe români”, “pentru că noi nici nemeșug, nici nemeși în țară nu cunoaștem”. Cei care reprezentau Banatul în dieta țării nu aveau mandat sau împuternicire din partea țării și a obștii pentru a lucra sau a primi ceva în folosul lor”.

Argumentarea lui Murgu era extrem de ingenioasă, conducând la ideea că el era singurul îndreptățit să reprezinte interesele românilor bănățeni la curte. Românii nu trebuiau să aștepte mântuirea de la străini, nici de la legile lor, ci de la “obșteasca împreună lucrare și numai de la un român ce cunoștea drepturile țării și ale neamurilor”. De aceea îndemna pe lugojeni „să urmeze sfatului meu...să nu asculte de nime decât de mine”. El a cerut ca „toate obștile din ținutul acela să-mi deie mie deplină putere de a le fi vechil întru toate, această împuternicire aș mijloci a se iscăli și întări de însuși împăratul și apoi atunci să întreb eu pe nemeși, spăii și pe cămara hoșilor ce caută în Banat. Eu o scot la capăt, iar altul nu. Chibzuirii se află făcute și obștile din toată țara mă vor cere „*gheneral plenipotent*”. „Având eu odată plină putere de la obște – scria Murgu – apoi atunci să vezi cum o să învie iarăși drepturile țării noastre, de care hoșii vor să ne despoaie”¹³.

Aceasta a fost, pe scurt, ideologia utilizată de Murgu pentru a persuadea românii din Banat să-l numească reprezentantul lor la curte spre a le apăra drepturile. Astfel s-a impus repede ca lider al mișcării bănățene, care s-a dezvoltat între 1843–1845, cu componente politice, sociale, culturale și bisericești. Arhiva militară din Budapesta conservă mai multe documente care dezvoltă pe larg această ideologie. Unul dintre acestea a fost intitulat de Murgu *Despre Țara Banatului*¹⁴, este un fragment ce sintetiza ideile menționate anterior. Banatul reprezenta o entitate politică, ce se caracteriza printr-o serie de particularități ce individualizau „ființa politică” a provinciei, între care și demnitatea de ban, care a fost în trecut „capul țării”. Murgu anticipa ideea de căpitanat, propusă în 1848 dietei Ungariei, respinsă de Kossuth pentru că afecta unitatea Ungariei. Textul manuscris dezvoltă accente naționaliste, în efortul autorului de a susține caracterul românesc al provinciei, întemeiat pe majoritatea românilor autohtoni. Minoritățile diseminate printre români, străinii cum îi numea Murgu, nu puteau beneficia de drepturi politice decât ca parte a națiunii politice române, care dă caracterul țării Banatului.

Un alt document reprezentativ pentru ideologia mișcării bănățene a fost intitulat *Continuum politic și epidemistii*¹⁵. Destinat cercurilor aulice, textul redactat în limba germană atrăgea atenția asupra pericolului ce îl reprezenta creșterea influenței Rusiei în Europa de Sud-Est, inclusiv în Principatele dunărene, care s-a extins și în granița militară „austro-slavă”, „chiar și în Banatul valah”, prin intermediul ierarhiei eclesiastice sârbești și a proprietarilor de pământ sârbi, cu complicitatea administrației locale.

¹³ Idem, f. 231-235.

¹⁴ Idem, f. 891-895.

¹⁵ Biblioteca Academiei Filiala Cluj, FT. 927; f. 13-38.

Invocând individualitatea Banatului, Murgu acredita ideea că acesta avea propria constituție, care a rămas neștirbită în ciuda barbariilor secolelor trecute, respectată chiar și de turci. Aceasta prevedea proprietatea asupra pământului, atât cea privată, cât și cea obștească, drepturi egale la ocuparea funcțiilor din justiție sau administrație, de a alege funcționarii publici. “Aici nu există – scria Murgu – nici un rang personal și cu atât mai puțin un titlu nobiliar transmisibil prin moștenire.” Cu aceste legi specifice, Austria a cedat Ungariei Banatul, fără știința și acordul locuitorilor. Ungaria a impus țării „acea constituție anarhică, care este cu totul opusă drepturilor tradiționale bănățene”. Populația locală nu recunoaște încorporarea Banatului în regatul Ungariei și constituția acesteia, deoarece în Ungaria există o singură clasă care deține totalitatea privilegiilor și drepturilor – nemeșii – necunoscută în Banat. Astfel localnicii au fost îndepărtați de la funcțiile publice, pământul a fost vândut, iar locuitorii au fost transformați în iobagi, fără știința și incuviințarea lor. Beneficiarii acestui transfer au fost sârbii, care au preluat majoritatea proprietăților și a funcțiilor publice, transformând provincia într-un „stat în stat, care are drept scop formarea unui continuum politic la granița Austriei și prin intermediul acestuia ... să submineze politic statul maiestății voastre”. Murgu acuza „despotismul absolut” ce domnea în provincie, ce a generat nemulțumirea populației, potolită numai de „baionetele austriece”. Aceasta amenința să se transforme într-o altă ridicare, sub influența noilor stăpâni ai Banatului, în beneficiul Rusiei. Murgu acuza Austria pentru că a plasat biserica și școala sub autoritatea ierarhiei sârbești, prin intermediul căreia influența rusă a ajuns până în granița militară. Tentativele de emancipare, exemplificate prin invocarea lui Moise Nicoară sau Ștefan Niagoe, s-au soldat cu expulzarea acestora din țară. În acest context denunță pe protopopol Lugojului, Atanasievici, adversarul partidei lui Murgu la Lugoj, politica ierarhiei ecleziastice în numirea exclusiv a sârbilor în posturile de directori școlari, abuzurile inspectorilor sârbi față de învățătorii români, folosirea exclusivă a contribuției pentru școli în beneficiul școlilor sârbești, deși majoritatea contribuabililor erau români. Menționează cazul celor patru comune care au protestat împotriva politicii școlare a ierarhiei sârbe – Lugojel, Herendia, Tapia și Ezeriș – supuse ulterior persecuțiilor. Cu complicitatea ierarhiei și a administrației dominate de sârbi s-a realizat continuumul politic cu Rusia, cheia politică pentru stăpânirea rușilor în Principate și un pericol iminent pentru Ungaria și Austria, întrucât au fost create premisele unei nemulțumiri generale, care să facă necesară intervenția străină pentru a veni în sprijinul coreligionarilor.

Deoarece în Banat nu a existat nobilime ereditară și cu atât mai puțin nemeși, constituția maghiară nemeșească nu era adecvată Banatului, întrucât rezerva drepturi exclusiv nemeșilor. Prin achiziționarea pământului, drepturile țării au fost trecute în mâinile sârbilor, care astfel au devenit nemeși și maghiari. Rusia nu a găsit niciun fel de simpatie în Principate, nici printre românii din Banat, dar a ajuns să stăpânească indirect Banatul, amenințând Austria. Instrumentul principal al influenței rusești îl constituia ierarhia bisericească sârbă, prin intermediul căreia se întrededa provocarea „unor epidemii politice incurabile, pentru ca, cu ajutorul înaltului cler, să se facă simțită necesitatea chemării unor ajutoare din afară”. Asupra Austriei s-au făcut presiuni pentru ca Banatul să fie anexat Ungariei, puse de Murgu pe seama unei influențe străine. Drepturile inalienabile ale Banatului au fost nesocotite, deși chiar

Austria le-a respectat. Era datoria Austriei să contracareze acest continuum politic „al unei rețele de ocupație politică străină, care, sub masca unei constituții maghiare anarhice, ia o amploare din ce în ce mai mare din cauza neputinței Ungariei”. Austria nu a avut dreptul de a ceda Banatul fără acordul populației autohtone. Cu toate că poporul s-a opus, a fost impus prin forța baionetelor austriece în numele împăratului. Abuzurile administrației controlată de sârbi și ale ierarhiei au generat o nemulțumire generală printre obștile Banatului, care, în accepția lui Murgu, ducea fie spre „o îngrozitoare revoluție, care se va întinde ca o vâlvătaie chiar și peste Mureș în Transilvania”, fie la „o cedare politică a Banatului în favoarea Rusiei”.

Murgu a denunțat abuzurile și comportamentul despotice al noilor proprietari, ce se manifestau complet independenți față de împărat și de țară. Dă exemplul comunei Fârliug și a conflictului cu proprietarul local, urmările ce le-a suferit Ioan Bașu, care a fost desemnat să apere interesele comunei la curte și care a reușit să pacifice comuna răzvrătită. Murgu insinuează că a avut un rol în pacificarea acesteia, deoarece, spunea el, „un singur demers al Banatului ar ridica în flăcări întregul teritoriu de la Tisa până la Carpați”. Administrația, justiția au fost transferate prin constituția nemeșească în puterea proprietarilor, care dețineau monopolul tuturor privilegiilor, supunând locuitorii la cele mai crunte persecuții. Amintind de epoca revoluției franceze, Murgu afirmă că locuitorii au „însemnat amănunțit toate aceste fărădelegi într-o mare carte neagră”, intitulată „ține minte”.

Românii din Banat nu recunosc îndreptățită dieta Ungariei și legile promulgate de aceasta pentru a-i reprezenta, nici adunărilor comitatense și administrației provinciale, nici ierarhiei sârbești. Singurele îndreptățite - după Murgu - erau adunarea și administrația națională, sub conducerea unui ban, în persoana căruia recunosc pe principele țării. Era incipient formulat conceptul autonomiei Banatului, invocat de Murgu în dieta Ungariei în 1848. Tot la fel enunța și ideea autonomiei bisericii românești, subordonată unui sinod național, singurul cu drept să aleagă episcopii. Exemplul Basarabiei și al Principatelor reprezintă un motiv pentru care românii din Banat nu pot accepta influența rusească. Emisarii propagandei slave pregătesc populația să accepte protecția Rusiei, invocând constituția liberală și libertățile acordate Serbiei de puterea protectoare.

Alte pagini au fost consacrate graniței militare, care a fost transformată, prin manevrele ierarhiei sârbe, într-o instituție străină de interesele Austriei. Un alt document fără titlu, păstrat în arhiva de război austriacă, denunță abuzurile din graniță și decăderea acesteia din cauza străinilor și a sârbilor care au preluat toată conducerea regiunii militarizate. Manuscrisul fără titlu este conceptul unui memoriu adresat de Murgu împăratului, prezentat de Constantin Căzănișteanu și Monica Andone în 1973, cunoscut parțial și de Nicolae Brânzeu și de I. D. Suci, care l-a datat după revoluția din 1848–1849. Memoriul a fost redactat în această perioadă când Murgu s-a aflat la Viena și repetă toate tezele descrise de noi anterior. El se încadrează perfect în ideologia mișcării din anii 1843–1845, pe care a condus-o¹⁶.

Am descris mai pe larg aceste documente pentru faptul că ilustrează convingător influența școlii austriece a dreptului german în contestația pe care a făcut-o instituțiilor

¹⁶ Constantin Căzănișteanu, Monica Andone, „Un document inedit al lui Eftimie Murgu”, în *Revista arhivelor*, XXXV, 1973, Supliment, p. 89-98.

instaurate în Banat după anexarea la Ungaria, ca nefiind adecvate ființei naționale românești și entității politice a Banatului, al cărui caracter l-a argumentat mereu. Le-am prezentat pentru că, de fapt, ele relevă o componentă politică mai puțin cunoscută din celelalte acte confiscate de la Murgu în 1845, care a stat în spatele acțiunii legale, desfășurată de Murgu la vremea comunelor bănățene. Este vorba de o acțiune întreprinsă de Murgu împotriva cancelarului Metternich, în colaborare cu opoziția liberală din dieta Ungariei. La 23 august 1844 Murgu a sosit la Bratislava, cu vaporul de la Viena. Un raport al poliției de siguranță din Bratislava, din 26 august 1844, informa că Murgu „a luat legătura imediat cu corifeii partidului de opoziție și mai cu seamă cu faimosul demagog Moriz Perzel”. Raportul poliției de siguranță menționa și scopul călătoriei lui Murgu la Bratislava: „El intenționează, nici mai mult, nici mai puțin, decât să atragă pe extremiștii legislaturii împotriva alteței sale domnul cancelar de stat prințul von Metternich și cu ajutorul acestui partid să predea Reichstag-ului o petiție în care vrea să-l califice pe alteța sa ca trădător”. Raportul susținea că Murgu a „urmărit compromiterea lui Metternich în fața Europei”. Proiectul de petiție elaborat în comun cu Perzel era aproape finalizat, când poliția a manevrat îndepărtarea lui Murgu din Bratislava, până la încheierea lucrărilor dietei, cu complicitatea unui deputat. La 2 septembrie 1844 petiția era redactată și o copie a ei era trimisă la Viena. Murgu dorea să o înainteze stărilor imperiului împotriva lui Metternich. Scopul petiției româno-maghiare era acela de a critica politica externă a cancelarului Metternich în fața stărilor imperiului, argumentând că „politica externă a Austriei în Orient de la primele ei începuturi până în prezent, prin scopurile sale, nu este nimic altceva decât o politică de cucerire” țaristă. Murgu acuza pe Metternich că accepta ca agenții consulari din Principatele dunărene să facă jocul consulilor ruși, că servește interesele unei puteri străine și trădează interesele țării. Între altele invocă și propriul exemplu din 1840, când a suferit persecuția agentului austriac Timoni pentru mișcarea antirusă declanșată în Valahia. El descrie pe larg măsurile luate de autoritățile imperiale după expulzarea sa din Valahia, încarcerările și abuzurile săvârșite împotriva lui. După mai multe luni de ședere la Lugoj a plecat la Viena, spunea Murgu, „pentru a mă pune în relații mai apropiate cu curtea din Paris atât referitor la suferințele mele, cât și la politica orientală schiopătândă a Austriei”. El susținea că s-a adresat împăratului pentru a i se face dreptate, cerându-i să modifice politica față de Principate, „deoarece am remarcat că în condițiile neputinței Austriei, Principatelor și îndeosebi Valahiei, le stă în față o criză în raport cu Rusia, care poate fi hotărâtoare pentru acestea”. Deoarece demersul său la curte a rămas fără rezultat, s-a adresat stărilor imperiului pentru a determina schimbarea politicii Austriei față de Principate. Afirmția lui Murgu că dorea să fie în relații mai apropiate cu curtea din Paris pare la prima vedere o exagerare. Un raport secret de la Paris, din toamna anului 1845, menționa conducătorii opoziției liberale împotriva absolutismului lui Metternich, între care și Murgu, la acea dată încarcerat pentru „instigarea românilor împotriva autorităților”. Legăturile lui Murgu cu emisarii francezi din principate explică popularitatea de care s-a bucurat Murgu în Franța¹⁷.

Documentele prezentate de noi se integrează ideologiei acestei acțiuni româno-maghiare, care încerca să-l compromită pe Metternich acuzându-l că încuraja politica rusă în sud-estul Europei.

¹⁷ I. D. Suciu, Tiberiu Moț, „Eftimie Murgu. Noi contribuții documentare”, în *Studii*, 23, 1970, nr. 6, p. 1109-1118.

Mișcarea din anii 1843–1845 a avut o componentă legală, chiar dacă poate fi integrată mișcărilor de tipul conspirației sau complotului. În fața partizanilor săi din Banat, Murgu afișează deziderate culturale (direcțiunea școlilor), bisericești (emanciparea de sub jurisdicția ierarhiei sârbe) sau de ordin social (abuzurile proprietarilor împotriva locuitorilor iobagi).

În tot acest interval a menținut legături cu personalități importante ale vremii din tot spațiul românesc. Pitarul C. Petrovici, profesor la Sfântul Sava, îl informa despre amnistia celor închiși pentru conspirația din 1840, despre venirea lui August Treboniu Laurian la colegiu¹⁸. Într-o scrisoare adresată lui Mihail Kogălniceanu, îi recomanda ca moldovenii să finanțeze proiectul unei mașini moderne de tipărit, concepută de un Kligel din Bratislava. Cu acel prilej, îl informa pe liderul opoziției moldovene despre mișcarea începută în Banat: „eu și cu mine toți cei simțitori din ținuturile austriano-românești ne aflăm făcând oarecare bine socotită mișcare spre izbânda drepturilor ierarhiei românești și răzbunarea bisericii românești răsăritene din Dacia Cisalpiria care prin uzurpativile vărsări a străinilor se află de tot dărăpănată și cu care împreună legate fiind și drepturile neamului, acestea asemenea se află întunecate și căzute.” Cere ajutorul moldovenilor pentru susținerea mișcării, în primul rând al mitropolitului Veniamin Costachi¹⁹.

Pentru a spori încrederea aderenților săi, Murgu a construit inteligent imaginea despre sine ca un personaj ascultat în cercurile imperiale. Prietenul său Herțeg a răspândit știrea că Murgu „are vază și intrare la împărat și la unchiul împăratului și la toți ceilalți”²⁰. Între partizanii săi din Lugoj exista un curent favorabil acțiunii lui Murgu. Ștefan Bercean scria în vara anului 1843 că „săracii învățători se ostensesc cu comunitățile împreună a face recursuri la a Sa Maiestate, că doară vor dobândi un director român să-i poată câta ajuta și lumina neamul românesc, că sârbii până acum destul i-au ținut într-un întuneric și orbire...”²¹. Într-un concept de scrisoare destinată unui prieten, îl întreba dacă clerul românesc din Banat era „într-atâta deșteptat ca să simtă trebuința unei obștești mișcări spre vindecarea relelor bisericii și clerului românesc”²². Ștefan Bercian la rândul său aprecia în vara anului 1843 că Murgu dorea „mai mult decât ceruta privilegia să primim”, referindu-se la acțiunea întreprinsă la Viena pentru a obține rangul de oraș cu magistrat pentru Lugoj²³. Murgu nu împărțea întru totul poziția lugojenilor pentru privilegiile orașului acuzându-le că acestea aparțineau vremurilor „varvarilor”. Drepturile românilor bănățeni evocate anterior nu puteau fi anulate decât prin lege. Legea era un contract, iar bănățenii nu au făcut nici un contract, „nici între noi, nici cu împărăția.” Nu recunoaște legile nemeșilor sârbo-muscălești²⁴.

În toamna anului 1843 de la Viena, Murgu asigură pe unul din partizanii săi, învățătorul Ilie Miescu, că a „deschis calea spre multe nădejdi ale patrioților mei”, că „acum este vremea de care trebuie să ne folosim”, chemându-i pe bănățeni la unitate și

¹⁸ Biblioteca Academiei, Filiala Cluj, FT. 927; f. 37-39.

¹⁹ Idem, f. 338-340.

²⁰ Idem, f. 277-280.

²¹ Idem, f. 287-288.

²² Idem, f. 262-264.

²³ Ștefan Bercian către E. Murgu, 25 august 1843, Idem, f. 251-254.

²⁴ Idem, Murgu către Bercian, 3 septembrie 1843, f. 292-293.

ascultare de sfaturile lui. El îndemna românii la nesupunere față ierarhia sârbă, față de sinodul bisericii sârbești, care nefiind reprezentativ, nu poate avea nici un drept asupra bisericii românești. Îi sfătuia pe români să convoace propriul sinod pentru a alege episcopul lor diecezan, asigurându-i de susținerea împăratului. Pentru a fi mai convingător în fața susținătorilor bănățeni, mai ales în cererile repetate de susținere financiară, Murgu insinua în scrisoare o cerere a românilor din Valahia pentru a se întoarce în principat, declarând că este gata să jertfească interesele personale pentru a susține la Viena cauza bănățenilor²⁵.

Referitor la îndemnul lui Murgu de a convoca un sinod bisericesc al românilor, separat de cel sârbesc, o parte dintre susținătorii săi, între care și Maxim Pascu, apreciau că era necesară în acest scop o înțelegere „cu Ardealul, Bucovina și cu ceilalți.” În replică la această opinie, Murgu susținea că mișcarea aceasta avea o conotație politică, iar chestiunea bisericească „se ține de drepturile țării, a neamului și a bisericii”²⁶. El propunea mai întâi câștigarea scaunelor diecezane, apoi să ia în discuție problema mitropoliei române. Rămâne un capitol interesant pentru că, în 1843, Murgu a exersat ceea ce va înfăptui practic la 1848, separația ierarhică de biserica sârbă. În toamna anului 1843, Murgu mai spera să obțină funcția de director școlar în Banat, chiar dacă din Banat s-au înaintat și alte candidaturi.

În toamna anului 1843, Murgu a fost și reprezentantul comunei Fârlug la Curte, fiind înzestrat cu plenipotență din partea locuitorilor și susținut material de către comună. S-au păstrat scrisorile lui Ioan Bașu cu Murgu, petiția comunei, îndemnurile lui Murgu către țărani pentru a nu se supune proprietarilor locali și autorităților, care au uzurpat drepturile lor. Într-o scrisoare către preotul comunei Teodor Caton, din primăvara anului 1844, Murgu deplângea pasivitatea țăranilor, faptul că „mulțimea tace” și accepta oprimarea. Îndemna pe locuitori să nu recunoască urbariul, fiind o lege străină, legea țării fiind obiceiul locului. Preotul descria în termeni patetici pasivitatea țăranilor, frica ce îi stăpânea, acreditând că satele din împrejurimi sunt gata să se ridice, numai să vadă ceva progrese în cauza comunei Fârlug, ceea ce îl poate transforma pe Murgu în „plenipotențiarul tuturor românilor din întregul comitat al Crașovii”, iar peste doi ani toți românii îi vor urma și „atunci începutul planului e gata”²⁷. Ilie Miescu, la rândul său, îl asigura pe Murgu de marea popularitate printre locuitorii Banatului.

În vara anului 1844, tonul scrisorilor adresate de Murgu lugojenilor s-a radicalizat. Cuvintele cheie ale scrisorilor erau norodul, glasul norodului, voința obștească. El îndemna pe Miescu să facă „să răsună glasul voinței publice”, să denunțe autoritățile școlare existente și să ceară numirea unui director român, mai ales că împăratul a fost convins de dreptatea cererilor bănățenilor. El îi încuraja invocând dreptul la întrunire, pentru că o adunare pentru o treabă publică este un lucru sfânt: „voind a se înțelege

²⁵ Idem, Murgu către Miescu, 17 septembrie 1843, f. 334-337.

²⁶ Idem, f. 851-853.

²⁷ Dosarul conține scrisoarea lui I. Bașu, țăran din Fârlug, către Murgu, 21 octombrie 1843; scrisoarea lui Murgu către comuna Fârlug, 27 decembrie 1843; scrisoarea lui Ioan Bașu către Murgu, 29 decembrie 1843; scrisoarea lui Murgu către preotul comunei Fârlug, Teodor Canton, 10 martie 1844; scrisoare preotului Caton către Murgu, 4 aprilie 1844; plenipotența dată de comună lui Murgu, 24 februarie 1845; memoriul comunei Fârlug trimis lui Murgu spre a fi înaintat la curte, 25 februarie 1845. Idem, f. 281, 285-286. 325—333, 350, 361-362, 568-569.

laolaltă se pot aduna unde, cum, câți și de câte ori vor voi și întru aceasta să nu aibă sfială de nimeni.” „Glasul dar a poporului, glasul fiind al lui Dumnezeu”, trebuia făcut cunoscut²⁸.

În august 1844, A. Mihuț dădea mai multe detalii despre mișcarea pentru directori școlari români. Memoriul adresat împăratului pentru susținerea unor români în posturile vacante de directori școlari a fost înaintat în 6 august 1844, fiind semnat de „18 comunități și de o grămadă de preoți.” Există și rezerve printre bănațeni pentru radicalismul unor exprimări existente în memoriile redactate de Murgu, încât aceștia au refuzat să le semneze²⁹.

Arestarea lui Murgu în martie 1845 a declanșat reacția unor comune, ca de exemplu Recaș, care au susținut caracterul legal al mișcării, faptul că a cerut plenipotențe de la comune pentru numirea unui director român. Memoriul adresat împăratului pomeneste comunele Lugoj, Găvojdia, Jabăr³⁰.

Toate documentele descrise de noi au constituit probe la interogatoriul luat lui E. Murgu în octombrie și decembrie 1845 la Pesta. Cel mai mult a fost acuzat documentul *Continuum politic și epidemistii* și ideile conținute în documentul care începea cu cuvintele *Ne deșteptăm*, într-unul care începea cu sintagma *A sosit vremea*, redactate în limba germană. Primele două conțin ideile evocate anterior, despre al treilea Murgu declara că a fost redactat de un francez, pe nume „Chateubriand” sau „Chatogiron” pe care l-a întâlnit la Viena. Consulul francez în Moldova spunea că a cules datele de la un Valian, probabil Vaillant. Documentul redactat în franceză a fost tradus în germană de Eftimie Murgu, care a mai adăugat câteva idei. Documentul nu se păstrează între actele confiscate de la Murgu, pe care le-am prezentat mai sus, ci se află la arhivele din Viena³¹.

În aprilie 1845, după arestare, Sledinitzky, șeful poliției din Viena a început să culegă informații despre consecințele mișcării lui Murgu în Banat. Un prim raport din Pesta, din 1846, afirma că Murgu a folosit în acțiunea sa „un ton nebun de curajos”. Îndemnând pe țărani la răscoală, afirma „că regele” ar fi doar un conducător, „care împreună cu clerul și nobilimea jefuiește țărani”, dar „ațâțarea” lui Murgu nu a ajuns să se transforme într-o răscoală. Al doilea raport, din februarie 1847, redactat la Timișoara, este mai amplu și mai bogat în informații. Acesta menționa că la început Murgu s-a manifestat în cercuri mici de prieteni, „demni de încredere”, vorbind despre autohtonismul românilor și despre originea lor romană. Sub pretextul că susținea unirea bisericească a românilor din Banat a străbătut satele împreună cu preotul unit Ștefan Bercean și „căuta să acționeze în spirit revoluționar asupra poporului”. Informatorul poliției menționa că „otrava inoculată n-a avut urmări, întrucât ispititorul a fost îndepărtat înainte ca aceasta să se poată răspândi pustiitor în jur.” El îl descria pe Murgu ca un individ „dominat de ideea naționalității române, pe care ar dori s-o vadă declarată și susținută prin independența politică.”

²⁸ E. Murgu către I. Miescu, 10 iulie 1844, Idem, f. 317-320.

²⁹ A. Mihuț către E. Murgu, 18 august 1844, Idem, f. 259 -261.

³⁰ Idem, f. 536-542. Memoriul locuitorilor din Recaș, 18 aprilie 1845, menționează data arestării lui Murgu 27 martie.

³¹ Interogatoriul a fost publicat de Cornelia Bodea, *1848 la români*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 251-252. Sunt înscrise documentele menționate, dar și corespondențe la care ne-am referit mai sus.

Referatul înaintat de Sledinitzky împăratului despre „uneltirile răzvrătitoare” ale lui Murgu descrie ceea ce s-a întâmplat: „.....Sub pretextul revendicării unirii greco-orientalilor, [a început] să activeze în unele regiuni ale Banatului, adevărata lui străduință fiind ca în localitățile pe care le vizita să acționeze în spirit revoluționar asupra poporului, să dovedească supușilor persuasiune sofistică că în realitate ei sânt stăpânii țării și că sânt în drept să alunge nobilii și autoritățile camerale, să-și aleagă imediat un principe propriu din neamul vechi al dacilor.” Asigura pe împărat că nu a avut nici o consecință printre locuitori³².

Despre o componentă subterană a mișcării, comparabilă cu ceea ce s-a întâmplat în 1840 în Valahia, avem prea puține informații. Există câteva indicii pentru legături conspirative cu grănicerii din regimentul de la Caransebeș, unii înrudiți cu el, unele texte cifrate, fără a putea vorbi de o conspirație de mari proporții de natură să dezvolte o insurecție populară. Informațiile de care dispunem relevă doar o mișcare legală, susținută la Viena pe lângă cercurile imperiale, în calitate de deputat al bănățenilor, tot așa cum a făcut-o Moise Nicoară între 1814–1817, pe care Murgu l-a cunoscut la Iași. Deși a dorit să transfere mișcarea din Valahia în Banat, a imitat mai degrabă acțiunea lui Moise Nicoară în problematica abordată – chestiunea directorilor școlari, a episcopilor români, abuzurile autorităților și ale proprietarilor de domenii, oprimarea țăranilor și în maniera de acțiune la Viena ca deputat al comunelor.

Vicecomitele Carașului îl acuza de născociri secrete și planuri periculoase „spre săparea naționalității ungurești, a constituțiunii și a statului; ideile lui cele pline de fantazie se concentra întru a emancipa naționalitatea românilor... și întru a întemeia un stat românesc.”

Vukovits a declarat mai târziu că scopul agitației sale a fost „raportul dintre proprietari și iobagi.” După eliberarea lui Murgu din închisoare în 1848, directorul fiscal a declarat că Murgu a fost arestat pentru răscularea poporului, descoperindu-se la el scrisori care erau îndreptate în contra unității țării ungurești³³. Spre deosebire de Nicoară, a cărui ideologie s-a întemeiat pe dreptul natural, în cele mai radicale exprimări, Murgu a combinat raționalitatea dreptului natural cu istorismul școlii germane a dreptului în tentativa de a legitima individualitatea Banatului și neadecvarea instituțiilor instaurate după anexarea Banatului Regatului Ungariei.

Esențial mi se pare faptul că mișcarea din anii 1843–1845 a exersat, la o scară redusă, ca tip de acțiune politică, ideologie și program manifestările românilor bănățeni din 1848–1849, preliminarând sub toate aspectele revoluția din Banat.

³² I. D. Suci, Tiberiu Moș, „Eftimie Murgu”, p. 1116 -1117.

³³ B. Bogdan Duică, *Eftimie Murgu*, p. 124 -125.